Kitüntetéses doktoravatások az Erzsébet Tudományegyetemen (1914-1950) – 4. A sub laurea Almae Matris és a sub auspiciis Rei publicae (popularis) promotio

sze, 2014/12/10 - 14:54 -- Polyák Petra
Sorozatunk első három részében a két világháború között az Erzsébet Tudományegyetemen (ETE) tartott *sub auspiciis Gubernatoris* kitüntetéses avatások feltételeit és avatottjait [1], az avatás szertartásrendjét [2], valamint az egyetem első kitüntetéses doktora, Lajos Iván avatásának [3] körülményeit mutattuk be. A kiváló hallgatók kitüntetéses avatásának hagyománya a második világháború után is megmaradt, ám funkciója, feltételei, az avatás lefolyása és – az államforma változásával szükségszerűen – elnevezése is megváltozott. Utolsó posztunkban az 1946-ban bevezetett *sub laurea Almae Matris promotio*-val, valamint az 1948-ban létrehozott *sub auspiciis Rei publicae (popularis) promotio*-val foglalkozunk.

Flerkó Béla *sub laurea Almae Matris* orvosi diplomája, 1950. (PTE Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény képgyűjteménye [4])

IV.

1. A *sub laurea Almae Matris promotio*

Az ETE-n utolsóként, 1940-ben Szilléry Péter joghallgatót avatták *sub auspiciis Gubernatoris* kitüntetéses doktorrá. Bár az egyetem a második világháború idején is több felterjesztést tett, az avatási kérelmeket a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) rendre elutasította, mivel a jelöltek nem feleltek meg a feltételeknek. A háború idején a többi tudományegyetemen is el-elmaradtak a kitüntetéses avatások, 1945 után pedig ezek a "régi formában" nem voltak pótolhatók, hiszen „király-" vagy „kormányzógyűrűs" avatásról az új körülmények között szó sem lehetett.

A kiváló hallgatók ünnepélyes avatását (az érintett intézmények véleményének kikérése nélkül) először 1946-ban szabályozta a minisztérium, több szempontból is megváltoztatva, újradefiniálva az avatás funkcióját. A második világháború előtt a kitüntetéses avatás az államfő által jóváhagyott, ezáltal országos jelentőségű és hírű ünnepség volt, melyen több száz világi és egyházi prominens személy vett részt, de képviseltette magát a király/kormányzó is. A rendkívül ünnepélyes külsőségek[1] között zajló rendezvény funkcióját az intézmények (többek között úgy is) értelmezték, mint amely az egyetem (oktatói kara és hallgatói) kiválóságának hírét hivatott terjeszteni nemcsak a szűkebb régióban, hanem az országosan is.

Az ún. *sub laurea Almae Matris* (azaz „egyetemi babérkoszorús") *promotio*-t bevezető 5.600/1946. sz. VKM-rendelet azonban az avatást mintegy intézményi „magánügynek" minősítette: a feltételek teljesülése esetén a jelölt kitüntetéses felavatása kötelező lett, melynek „szertartásrendjét" központilag már nem szabályozták, az „*ünnepélyes külsőség*"-eket az intézmények állapíthatták meg, ebben azonban az államfő – minthogy az avatás immár „az egyetem pártfogásával" zajlott – már semmilyen hivatalos szerepet sem játszott.[2] Ezt kifogásolva 1946-ban a budapesti tudományegyetem Tanácsa első *sub laurea Almae Matris* avatására az államfőt is meghívta, ám az invitálást a minisztérium elutasította, mondván az ünnepélyen az államfő nem kíván megjelenni és nem is képviselteti magát. Az egyetem ebbe csak rövid ideig nyugodott bele: 1947-ben ismét meghívták a köztársasági elnököt, s Tildy Zoltán képviseletében Dinnyés Lajos miniszterelnök meg is jelent az avatáson.[3]

(PTE EL VIII. 101. b. 108. d. 628-1946/47.)

A *sub laurea Almae Matris promotio* keretében – némileg mérsékelve a pályázati feltételeket – olyan hallgatókat avattak kitüntetéses doktorrá, akik az egyetemen valamennyi szigorlatukat kitűnő minősítéssel tették le és értekezésüket mindkét bíráló kitűnő minősítéssel látta el.[4] A kitüntetés jelentőségét emelendő (de az egyetemi hallgatóság társadalmi összetételének fokozatos változásait némileg figyelmen kívül hagyva) 1948-ban a debreceni tudományegyetem (többek között) azt javasolta, hogy – a korábbiakhoz hasonlóan – a kitüntetés feltételei közé kerüljenek vissza a jeles gimnáziumi eredmények is, ezt azonban a többi egyetem elutasította, mivel emiatt a nem gimnáziumi érettségivel bekerülők, például a dolgozók középiskoláját, vagy a különböző munkástanfolyamokat végzők eleve kiestek volna.[5]

Az Erzsébet Tudományegyetemen/Pécsi Tudományegyetemen[6] 1947 és 1950 között tizenegy hallgatót (6 jog- és 5 orvostanhallgatót) avattak *sub laurea Almae Matris* doktorrá.

1947. Mättyus Adorján [5] (orvos), Arató Miklós [6] (jog), Zsámár György (jog)

1948. Fesztl Nándor (jog), Forgács Jenő (jog), Ágoston Irén [7] (orvos), Mérő Klára (orvos)

1949. Gödöny József [8] (jog)

1950. Kováts Anna (jog), Flerkó Béla [9] (orvos), Szekeres László [10] (orvos)

1950-től oly mértékben átalakultak az egyetemi képzések tanulmányi követelményei, hogy az 1946-os rendelet által szabott feltételek már nem voltak egységesen alkalmazhatók, 1951-ben pedig az egyetemek elvesztették jogukat doktori cím adományozására[7]. Így 1951-től *sub laurea Almae Matris* doktoravatásra sem Pécsett, sem más tudományegyetemen nem került sor. Az utolsó, (az Erzsébet Tudományegyetem egykarú jogutódján) a Pécsi Tudományegyetemen ily módon avatott kitüntetéses doktor Bátori József joghallgató volt.[8]

A *sub laurea Almae Matris* avatások szertartásrendjét az 1946-os rendelet értelmében az intézmények saját hatáskörben állapíthatták meg. Pécsett az ünnepély tulajdonképpen a *sub auspiciis Gubernatoris* avatások programját [2] követte, néhány jelentősebb eltéréssel. Az avatás a rektor ünnepi beszédéből, az avatandó érdemeinek ismertetéséből, az eskütételből és a tulajdonképpeni doktorrá avatásból állt, ám sem az államfő, sem a minisztérium képviselője nem kapott hivatalos szerepet, jelölt nem olvasta fel értekezésének kivonatát sem. Az ünnepi külsőségek fokozatosan eltűntek, a budapesti tudományegyetemen 1950-re a kitüntetéses avatás már csak a tanévzáró ünnepély egyik programpontja volt.[9]

(PTE EL VIII. 104. b. 39. d. 465-1946/47.)

1947-ben, az első pécsi avatás apropóján az egyetem emlékgyűrűt kívánt adományozni a jelöltnek, s ehhez kikérte a VKM véleményét. A minisztérium azonban az 1946-os rendelet értelmében intézményi hatáskörbe utalta vissza a kérdést, mondván az avatás az „egyetem belügye”, mely

ajándékozhat gyűrűt, de ennek költségeit magának kell előteremtenie.[10] Pécsett ekkor erre nem volt elég fedezet, de Debrecenben például az avatandó egy magyar (1949-től kalászos szocialista) címerrel ékesített vasgyűrűt kapott díszes doktori oklevele mellé, melynek belső karimáján a felavatott neve és az avatás dátuma volt bevésve. A gyűrűhöz kisméretű, kb. 4x4 cm nagyságú, bőrutánzatból készített, belül bársonnyal bélelt gyűrűtok járt.[11]

Az ajándékozás ötlete Pécsett 1949 végén, Kováts Anna avatásával kapcsolatban merült fel ismét. Kováts ugyanis Debrecenben kezdte tanulmányait, így tudta, hogy az avatással „gyűrű is jár", s kérelme benyújtásakor erről említést tett Rudolf Loránt dékánnak is, aki ezt követően a debreceni tudományegyetemhez fordult állásfoglalásért,[12] mely megerősítette az ajándékozást. Kováts végül kitüntetéses avatásán nem kapott emlékgyűrűt, az egyetem ugyanis nemcsak számára, hanem visszamenőlegesen az összes korábban avatott számára is elkészítette a gyűrűket, melyek 1950 nyarára lettek kész. A gyűrű belső karimájára a jelöltek neve és az avatás dátuma, a gyűrű díszdobozára pedig a jelölt neve, illetve a „doctori laureato" felirat került. „*Kérem a gyűrűk készítésével kapcsolatban figyelmet fordítani arra* – figyelmeztette a tanácsjegyző a készítőket –, *hogy a dobozon a laureato szócskánál az 'o' betűre vessző nem kell*."[13]

Az egyetemi belügynek tekintett *sub laurea Almae Matris* avatás mellett (s tőle függetlenül) 1948-ban a vallás- és közoktatásügyi miniszter 6.800/1948. számú rendelete új kitüntetési formát vezetett be: az immár állami kitüntetésnek számító *sub auspiciis Rei publicae promotio*-t (elnevezése az 1949-es alkotmány kiadása után egészült ki a *populi* szóval).[14] A kitüntetésre a pécsi egyetem még abban az évben (majd a következőben is) felterjesztett jelölteket.

Méhes Gyula, az ETE Gyógyszertani Intézete igazgatójának ajánlása Szekeres László sub auspiciis Rei publicae avatásához (PTE EL VIII. 101. b. 120. d. 1487-1948/49.)

2. A *sub auspiciis Rei publicae (populi) promotio*

A magyar köztársaság elismerése mellett történő ünnepélyes doktoravatás iránt az illetékes kari tanács, illetve az egyetemi tanács tehetett javaslatot a miniszternek. A feltételeket a rendelet a *sub laurea Almae Matris* avatáshoz képest szigorúbban határozta meg: „2. § (1) *Ünnepélyes doktorráavatásra általában az a kifogástalan magatartású jelölt vehető figyelembe, aki a doktori fokozat elnyeréséhez szükséges szigorlatokon szakja művelésére különös tudományos képességet árult el és akinek doktori értekezése, esetleg egyéb publikációja, illetőleg tudományos intézeti (szemináriumi) munkássága szaktudományát értékes eredményekkel gazdagította s ezért jövőbeli tudományos működésétől a tudománykar a tudomány előbbrevitelét várhatja.* (2) *Az ünnepélyes doktorráavatás szempontjából figyelembe vehető továbbá az a jelölt is, aki mind középiskolai, illetőleg ezzel egyenlő értékű iskolai, mind egyetemi tanulmányait az elérhető legjobb eredménnyel végezte és a doktori fokozat elnyeréséhez szükséges szigorlatokat az elérhető legjobb eredménnyel tette le és a tudománykar a doktori fokozathoz szükséges szigorlatai és értekezése alapján tőle, mint gyakorlati szakembertől kimagasló eredményeket vár.* (…) *(4) Az egyetem annak a jelöltnek a doktori értekezését, akit a kar ünnepélyes avatásra javasolt, a bírálatokkal együtt a doktorráavatás előtt legalább egy évvel megjelenteti, a tudományos intézményeknek és a szakfolyóiratoknak megküldi, hogy a tudományos közvélemény vele kapcsolatban megnyilatkozhassék.*"[15] Az ezer főt meghaladó hallgatósággal rendelkező karok évenként három, az ezer fő alatti hallgatólétszámmal rendelkezők pedig évente egy hallgatót terjeszthettek fel a kitüntetésre. Az ünnepélyes avatást a köztársasági elnök (illetve képviselője) jelenlétében kellett megtartani, melyen a jelölt „*sub auspiciis Rei publicae*" felirattal ellátott gyűrűt kapott.[16]

A pécsi egyetem Tanácsa 1948-ban Flerkó Béla, 1949-ben pedig Szekeres László orvostanhallgatókat terjesztette fel *sub auspiciis Rei publicae promotio*-ra. Az elbírálás meglehetősen elhúzódott, a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1950 márciusában hagyta jóvá a jelöltek kitüntetéses avatását, melyről Darvas József vallás- és közoktatásügyi miniszter március 25-én kelt levelében értesítette az

egyetemet, s egyben felhívta a figyelmet, hogy az „*'auspiciis rei publicae populi' doktorravatás a felszabadulás óta először történő igen nagy jelentőségű kitüntetés*", ezért az Egyetemi Tanács „*a doktorráavatást az ügy jelentőségéhez mérten nagy körültekintéssel és kellő ünnepélyességgel készítse elő.*"[17]

Flerkó Béla és Szekeres László *sub auspiciis Rei publicae popularis* avatására tervezett rektori nyitóbeszéd (PTE EL VIII. 101. b. 829, 830-1949/50.)

Boros Béla rektor április 13-i felterjesztésében április 22-t javasolta az avatás időpontjának és részletesen beszámolt a minisztériumnak az előkészületekről: „*Meghívót kapnának a pécsi helyi hatóságok, a Párt, a demokratikus szövetségek és egyesületek, a nagyüzemek, továbbá a tudományos intézmények és a társegyetemek. Egyetemünk gondoskodik a művészi kivitelű oklevél kiállításáról. A MEFESZ dekorációs szakosztálya végzi el az aula és a folyosó díszítését, dísznövényeket az egyetemi kertészet szállít. Az ünnepélyes doktoravatáson a MEFESZ énekkara szerepel.*"[18] Az ezt követően részletezett avatási program (a szükséges változtatásokkal) szinte teljesen megegyezett a *sub auspiciis Gubernatoris promotio* szertartásrendjével. A jelentéshez csatolt kísérőlevélben Boros további szervezési kérdésekben is intézkedett, megadta a jelöltek gyűrűméretét és érdeklődött a miniszter esetleges részvételéről is.[19] Az avatásra azonban végül nem került sor.

Az elmaradt *sub auspiciis Rei publicae popularis* avatás meghívóterve (PTE EL VIII. 101. b. 829, 803-1949/50.)

A miniszter ugyanis kifogásolta, hogy az avatási kérelemhez az egyetem nem csatolta a jelöltek értekezését és a bírálatokat, s így azokat nem lehetett a szabályzat értelmében nyilvános vitára bocsátani. Az egyetem hiába védekezett azzal, hogy az orvosdoktorok esetében értekezés készítése nem kötelező, a minisztérium időhúzása végül lépéskényszerbe hozta a jelölteket, akik nem vállalták, hogy a doktori értekezések elkészítésével még egy évet tolódjon doktorrá avatásuk.

Szekeres László és Flerkó Béla 1950. május 31-én két levélben fordult az Egyetemi Tanácshoz. Az első, a hosszú várakozás miatt némiképp csalódott hangvételű levélben (Flerkó ekkor már két éve várt avatására) lemondtak a Népköztársaság Elnöki Tanács által egyébként már jóváhagyott (!) *sub auspiciis Rei publicae populi* avatási jogukról, s egyben kérték, hogy az egyetem *sub laurea Almae Matris* avassa őket kitüntetéses doktorrá. Másik levelükben azt kérték, hogy diplomájuk hivatalos keltezési dátuma a zárószigorlatukat követő nap valamelyike legyen, illetve az egyetem záradékban indokolja meg, hogy miért telt el ennyi idő a zárószigorlatok és az avatás között. (Ezekre azért volt szükség, mivel az illetményrendezésről szóló hatályos jogszabályok az orvosi oklevél keltétől származtatták a szolgálati idő kezdetét.[20]) Az Egyetemi Tanács mindkét kérelmet elfogadta. Az oklevelekre rávezették, hogy a késedelem a jelölt „*önhibáján kívül állott elő*", s 1950. június 14-én *sub laurea Almae Matris* doktorrá avatták Flerkó Bélát és Szekeres Lászlót.[21]

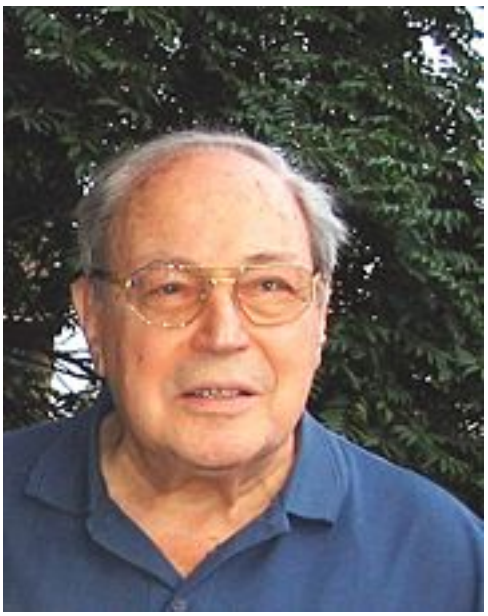

Flerkó Béla (1924-2003) és Szekeres László (1921-2012). Flerkó Béla az ETE/Pécsi Orvostudományi Egyetem (POTE) Anatómiai Intézetének gyakornoka (1948–1949), adjunktusa (1949–1961), docense (1961–1964), majd egyetemi tanára (1964–1994), 1964 és 1992 között a Tanszék vezetője, 1979-től 1985-ig a POTE rektora; 1970-től az MTA levelező, 1982-től rendes tagja. Szekeres László 1967-ig dolgozott a POTE-n, majd 1967-től 1991-ig a Szegedi Orvostudományi Egyetem egyetemi tanára, a Farmakológiai Intézet vezetője lett; 1968 és 1977 között az egyetem tudományos rektorhelyettese.

*

Miután 1951-ben – ahogy említettük – az egyetemek elvesztették doktori fokozat odaítélésének jogát, *sub auspiciis Rei publicae populi* avatásokra sem kerülhetett sor egészen 1957-ig, amikor is a doktoráltatási jog visszaszerzésével a kitüntetéses avatások ismét lehetővé váltak. 1958-ban visszaállították a *sub auspiciis Rei publicae populi promotio*-t (a *sub laurea Almae Matris*-t nem), melynek nevéből a „népköztársaságra” utaló megfogalmazás 1990-ben tűnt el: ekkortól *Promotio sub auspiciis praesidis* (majd *praesidentis*) *Rei publicae* lett a kitüntetéses avatás máig érvényben lévő hivatalos neve.[22]

A levéltári forrásokról készült fotókat Ruprech Judit készítette. Flerkó Béla *sub laurea Almae Matris*-diplomájának fotóját a PTE Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény [11] bocsátotta rendelkezésünkre.

Polyák Petra

[1] 1931 novemberében a Hajdu Anna Helga avatására a kormányzó képviseletében érkező Szily Kálmán vallás- és közoktatásügyi államtitkárt például népes „fogadóbizottság” (az egyetemi tanács tagjai, egyetemi oktatók, Nendtvich Andor polgármester, Fischer Béla alispán, Török Lajos rendőrfőtanácsos, az egyetemi ifjúság), sőt rendőri díszőrség is várta a pécsi vasútállomáson. A kormányzó képviselőjének, Szily Kálmán dr. kultuszállamtitkárnak jelenlétében avatják sub auspiciis gubernatoris doktorrá Hajdu Anna bölcsészettudományi doktorjelöltet. *Dunántúl*, 1931. november 14. 1.

[2] PTE EL VIII. 101. b. 108. d. 628-1946/47. A magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter 5600/1946. V.K.M. számú rendelete a tudományegyetemeken az ünnepélyes doktorráavatás szabályozása tárgyában (másolat).

[3] Papp József: *Hagyományok és tárgyi emlékek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen*. Budapest, 1982. 29. (a továbbiakban Papp 1982.) 32., a továbbiakban: Papp 1982.

[4] PTE EL VIII. 101. b. 108. d. 628-1946/47. A magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter 5600/1946. V.K.M. számú rendelete a tudományegyetemeken az ünnepélyes doktorráavatás szabályozása tárgyában (másolat).

[5] PTE EL VIII. 202. b. 6. d. 312-1947/48. „Sub laurea Almae Matris" doktoravatás szabályzatának módosítása. A debreceni tudományegyetem javaslatairól bővebben: Kántor Sándorné: A debreceni kitüntetéses doktoravatások története (1912-2012). *Gerundium* 2013. (4. évf.) 1-2. 122-123. Elérhető az interneten: link [12] [2014.08.21.]; a továbbiakban: Kántor 2013.

[6] Az Erzsébet Tudományegyetem ténylegesen 1950-51 folyamán az evangélikus hittudományi kar Evangélikus Teológiai Akadémiává alakításával, valamint az orvosi kart leválasztó 27/1951. I. 28. MT határozattal szűnt meg, de már 1947-től (miniszteri utasításra) Pécsi Tudományegyetem néven működött. (Az elnevezés változásairól: Polyák Petra: Az Erzsébet Tudományegyetem névváltozatai. Per Aspera ad Astra 2014/1. 115-137. Elérhető az interneten: link [13] [2014.12.10.]

[7] Kántor 2013. 125.; Hamza Gábor – Hoffman István: Promotio sub auspiciis Praesidentis Rei publicae, különös tekintettel a magyar és osztrák jogászokra. Történelmi és aktuális áttekintés. *Magyar Tudomány* 2014. július (10. évf.) 849-853. Elérhető az interneten: link [14] [2014.08.21.], a továbbiakban: Hamza-Hoffman 2014.

[8] PTE EL VIII. 202. b. 26. d. 211-1950/51. Bátori József „Sub laurea almae Matris" doktorrá avatása iránti kérelme.

[9] PTE EL VIII. 101. b. 108. d. 628-1946/47. Máttyus Adorján Lászlónak sub laurea Almae Matris" orvosdoktorrá avatása tb. felterjesztés; Papp 1982. 32.

[10] PTE EL VIII. 105. a. Orvosi Kar 1947/48. tanévi III. rendes tanácsülése, 1947. november 21., 5. pont.

[11] PTE EL VIII. 202. b. 226-1949/50. Sub laurea Almae Matris doktorrá avatási ügyben a debreceni tudományegyetem átirata. Egy, a debreceni tudományegyetemen átadott gyűrűnek, illetve tokjának fotóját közli: Kántor 2013. 125. [link [12]]

[12] PTE EL VIII. 202. b. 226-1949/50. Sub laurea Almae Matris doktorrá avatási ügyben a debreceni tudományegyetem átirata.

[13] PTE EL VIII. 101. b. 829, 830-1949/50. Flerkó Béla és Szekeres László „Sub laurea Almae Matris" orvostudományi doktoravatása.

[14] Szabályzat az egyetemeken a magyar köztársaság elismerése mellett történő ünnepélyes doktoravatásról (másolat). PTE EL VIII. 101. b. 120. d. 1487-1948/49. Szekeres László „sub auspiciis Rei publicae" orvosdoktorrá avatása ügyében felterjesztés.

[15] Uo.

[16] Uo.

[17] PTE EL VIII. 202. b. 829, 830-1949/50. Flerkó Béla és Szekeres László „Sub laurea Almae Matris" orvostudományi doktoravatása: 1404-Sz-197-1/1950. VI. 1. VKM.

[18] Uo.

[19] Uo.

[20] Uo.

[21] Uo.

[22] Hamza-Hoffman 2014.

Forrás webcím:https://leveltar.pte.hu/content/kitunteteses-doktoravatasok4

Hivatkozások

[1] http://leveltar.pte.hu/content/kitunteteses-doktoravatasok [2] http://leveltar.pte.hu/content/kitunteteses-doktoravatasok2 [3] http://leveltar.pte.hu/content/kitunteteses-doktoravatasok3 [4] http://corvina.tudaskozpont-pecs.hu/WebPac.kep/CorvinaWeb?action=onelong&recnum=798030&pos=2 [5] http://www.elitmed.hu/kiadvanyaink/ideggyogyaszati_szemle/mattyus_adorjan_1922_2006-1885/ [6] http://csongor6.freeweb.hu/repe/temeto/Dr%20Arato%20Miklos%20Orban.pdf [7] http://nevpont.hu/view.php?id=2605 [8] http://nevpont.hu/view.php?id=8856 [9] http://www.matud.iif.hu/03maj/szekely.html [10] http://en.wikipedia.org/wiki/L%C3%A1szl%C3%B3_Szekeres [11] http://corvina.tudaskozpont-pecs.hu/WebPac.kep/CorvinaWeb [12] http://gerundium.lib.unideb.hu/index.php?oldal=aktualisszam&folyoirat_szam=4 [13] http://per-

aspera.pte.hu/archivum/1-szam-1.html [14] http://www.matud.iif.hu/2014/07/10.htm